

MAKTABGACHA YOSH DAVRIDA PSIXIK RIVOJLANISH XUSUSIYATLARI**Madgafurova Dilduzaxon Oxunovna****K,D.P.I Boshlang'ich ta'lim fakulteti.****Fakultetlararo ped.psixologiya kafedrası****kotta o'qtuvchisi****<https://doi.org/10.5281/zenodo.8053652>**

Bola hayotining dastlabki yillarida ular kelajakdagi xulq-atvori, xulq-atvori va ijtimoiy rivojlanishini shakllantiruvchi qator tezkor psixologik yutuqlarni boshdan kechiradilar. Ota-onalar, o'qituvchilar va g'amxo'rlar sifatida ushbu o'zgarishlarni tan olish va ushbu o'zgarishlarni qo'llab-quvvatlash va maksimal darajada oshirish uchun samarali strategiyalarni qo'llash muhimdir. Ushbu maqolada erta bolalikda va boshlang'ich sinf yillarida psixik rivojlanishning asosiy xususiyatlarini o'rganamiz.

O'z-o'zini anglash va identifikatsiya qilish

Erta bolalik davrida bolalarda o'z-o'zini anglash va o'zligini atrof-muhit, tengdosh va g'amxo'r kishilar bilan o'zaro ta'sirlar orqali rivojlantiradi. Ular O'zbekistonda o'z o'rnini anglay boshlaydilar, ota-onalar va o'qituvchilarning tasdiqlari bilan mustahkamlangan o'ziga bo'lgan ishonch, o'z-o'zini hurmat qilish, o'zini qadrlash kabi zarur shaxsiy xususiyatlarni rivojlantiradilar. Maktab yillarida bolalar turli ijtimoiy va madaniy o'zliklarga duch kela boshlaydilar va tadqiq eta boshlaydilar, bu esa murakkab va ko'p qirrali jamoalarning shakllanishiga olib keladi.

Ijtimoiy ko'nikmalar

Erta bolalik davrida ijtimoiy ko'nikmalarni rivojlantirishda sezilarli yutuqlar, jumladan, boshqa bolalar bilan o'zaro aloqada bo'lish, bo'lishish, navbatma-navbat va hamkorlik qilish istagida bo'lib o'tadi. Boshlang'ich sinf yillarida bolalarda muloqot, hamdardlik, qaror qabul qilish kabi ijtimoiy ko'nikmalarini rivojlantirish davom etmoqda.

Kognitiv rivojlanish

Kognitiv rivojlanish tafakkur, mulohaza va xotiraning rivojlanishini o'z ichiga oladi. Erta bolalik davrida bolalarda muammoni hal qilish, tajriba o'tkazish, izlanish kabi tanqidiy fikrlash ko'nikmalari shakllanadi. O'quv yillarida yangi ma'lumotlar va turli ssenariylardan inferentsiyalarni tahlil qilish, mulohaza yuritish va chizish qobiliyatlarini rivojlantiradilar. Kognitiv rivojlanish akademik muvaffaqiyat uchun juda muhimdir va ijodkorlik, tasavvur va qiziqishni o'z ichiga oladi.

Hissiy rivojlanish

Erta bolalik davrida bolalarda hissiy qobiliyatlar, idrok va o'z-o'zini ifoda etishning tez rivojlanishi kuzatiladi. Ular o'z hissiyotlari va ehtiyojlarini aniqlashni, tushunishni va o'z ehtiyojlarini samarali ifodalashni o'rganadilar. Bunday kuchli hissiy baza keyingi yillarda boshqalarga nisbatan hamdardlik va sezgirlikni rivojlantirishga ham yordam beradi.

Jismoniy rivojlanish

Jismoniy rivojlanish motor ko'nikmalarini rivojlantirish, qo'l ko'z koordinatsiyasi va jismoniy kuchni o'z ichiga oladi. Dastlabki yillarda bolalar bu ko'nikmalarni atrof-muhitini tadqiq qilish va orqali rivojlantiradilar. Maktabgacha ta'lim muassasalariga kelib bolalar jismonan rivojlanishda davom etadilar, ko'proq koordinataga ega bo'ladilar, yetuk jismoniy xislatlarni rivojlantiradilar.

Bizni maktabgacha yoshdagi boʻlgan bolalarning psixologiyasidagi shunday jihat eʼtiborimizni qaratdikki, ular aynan shu davrda oʻz qiziqishlari, yetakchi faoliyati boʻlgan syujetli-rolli oʻyinlardagi harakatlari bilan birgalikda ijtimoiy dunyoning, avvalo, ota-ona oilasidagi rollarga va oʻzaro munosabatlarga eʼtiborli boʻlib, aynan ota-onalikka xos qiliqlarni oʻzlashtirishga kirishadilar. Bola bunda uning oldida roʻy berayotgan voqea-hodisalarning kuzatuvchisi va ishtirokchisiga aylanib, bu jarayonlar qanchalik dinamik boʻlsa, shunchalik faol va qiziquvchan boʻladi, ota-ona va bola oʻrtasidagi munosabatlarga nisbatan koʻproq, toʻlaroq va turli-tuman axborotlarni oladi, oʻzlashtiradi va fikrlaydi. Bunda “Oila” bola “men”ini shakllantiruvchi muhim sotsium – ijtimoiy muhitga aylanib, oʻzining ushbu muhitga aloqadorligini anglash muhim ahamiyat kasb etadi. Bu yerda shuni qayd etib oʻtish joizki, ijtimoiy psixologlarning fikricha, oiladagi shaxslararo munosabatlar tuzilmasida ota - ona - bola munosabatlari evolyutsion jihatdan nisbatan kechki va mazmunan aniqroq hisoblanadi, chunki ular shakllanib boʻlgan er-xotin munosabatlari asnosida vujudga keladi. Biz shunga ishonch hosil qildikki, aynan nikoh juftligidagi er-xotin munosabatlari bolaning ijtimoiy tasavvurlarida bilvosita ifodalangan ota-onalik munosabatlariga nisbatan moslashuvchan va dinamik boʻlib, shu sababli bolaning ota-ona munosabatini aks ettirishi uning shaxsida ifodalangan oʻzgarishlarga zamin boʻladi. Masalan, onalar va otalarda ota-ona munosabatining umumiy koʻrsatkichlari mos kelish darajasi 0 dan 5 gacha boʻlgan bir paytda oilaviy qadriyatlar iyerarxiyasida umumiy koʻrsatkichlarning mos kelmaslik darajasi 1 dan 11 gacha, yaʼni ota-ona munosabatlarining xuddi shunday koʻrsatkichiga nisbatan 2 baravar katta boʻldi. Oiladagi ichki munosabatlar va ota-onaning bolaga munosabati taʼsiri ostida shakllanuvchi birlamchi oʻziga munosabat, oʻzini identifikatsiyalashning barcha koʻrinishlarida va kommunikativ faoliyat subʼyekti sifatida bolaning birlamchi kichik ijtimoiy guruh sifatida oilada oʻzini anglashi rivojlanishining hal qiluvchi omili hisoblanadi.

Xulosa

Xulosa qilib aytadigan boʻlsak, erta bolalik va maktab yillari bolalarning kelajakdagi ijtimoiy, akademik va xulq-atvor profillarini shakllantiruvchi sezilarli psixologik yutuqlar davridir. Ota-onalar, oʻqituvchilar va gʻamxoʻrlar sifatida ushbu oʻzgarishlarni tan olish va qoʻllab-quvvatlash, ushbu zarur oʻzgarishlardan unumli foydalanish uchun samarali tarbiya, taʼlimni qoʻllab-quvvatlash va yoʻl-yoʻriqlarni qoʻllash juda muhimdir. Bolalarning hamdard, bilimli va yaxshi rivojlangan shaxsga aylanishi uchun zarur imkoniyat va mablagʻlarni taqdim etish orqali biz ularning oʻsib-ulgʻaygan sari oʻz potentsiallarini toʻliq roʻyobga chiqarishlariga yordam berishimiz mumkin.

References:

1. <https://president.uz/uz> - Ўзбекистон Республикаси Президентининг расмий вебсайти.
2. Урунтаева Г.А. Детская психология. - М.: «Академия», 2010. -С. 36.
3. Поддъяков Н.Н. Мышление дошкольника. - М.: «Педагогика», 1977. -С. 222.
4. Ғозиев Э. Тафаккур психологияси. - Т.: «Укитувчи», 1990.